

2. С. 89-97.

11. Чанишева Г.І., Болотіна Н.Б. Трудове право України : підручник. Г.І. Чанишева, Н.Б. Болотіна. К. : Знання, 2000. – 480 с
12. Стариков Ю.Н. Службное право : учебник. Ю.Н. Стариков. М. : Издательство БЕК, 1996. 698 с
13. Гавриленко Д.А. Государственная дисциплина: сущность, функции, значение. Д.А. Гавриленко. М. : Наука и техника, 1988. 328 с.
14. Каринский С.С. Поощрения за успешный труд по советскому праву. М. : Юрид. лит., 1961. 241 с.
15. Трудове право : підручник. [За заг. ред. Н.М. Хуторян]. К. : А.С.К., 2004. – 608 с.
16. Умови забезпечення трудової дисципліни на підприємстві, установі, організації. Ю. В. Топчєєва. Форум права. 2012. -№ 3. С. 753-759.
17. Кутоманов Д.Є. Методи забезпечення трудової дисципліни в сучасних умовах господарювання: дис.. доктора наук : спец. 12.00.05. Д.Є. Кутоманов -К. 2015. 460 с.
18. Прилипко С. М. Трудове право України : підручник. С. М. Прилипко, О. М. Ярошенко. 4 те вид., переробл. і допов. – Х. : ФІНН, 2011. –800 с
19. Ковригін В. С. Дисциплінарна відповідальність у трудовому праві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. В. С. Ковригін ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2013. 20 с.
20. Ротань В. Г. та ін. Науково-практичний коментар до законодавства про працю. В. Г. Ротань, І. В. Зуб, Б. С. Стичинський. 8-е вид., доп. і перероб. К.: Видавництво А.С.К., 2007. 944 с.
21. Кутоманов Д. Є. Методи забезпечення трудової дисципліни: теоретико-прикладні аспекти: монографія. Д. Є. Кутоманов. Харків: Діса плюс, 2015. 448 с
22. Костюк В.Л. Стадії застосування дисциплінарної відповідальності: теоретико-правовий аспект. В. Л. Костюк. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2016. № 1(13)
23. Хуторян Н.М. Проблеми правового регулювання дисциплінарної відповідальності працівника в проекті Трудового кодексу України. Міждисциплінарні гуманітарні студії Серія: Правничі науки. 2014. Вип. 1. С. 51-58.

УДК 342.81

Палагицька Г. С.,
аспірант Харківського національного
університету внутрішніх справ

ГАРАНТІЇ ЗАГАЛЬНОГО ВИБОРЧОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

Стаття присвячена дослідженню особливостей гарантування загального виборчого права в Україні. Зазначається, що у сучасній юриспруденції гарантії прав і свобод людини і громадянина (в тому числі й політичні) поділяють на дві групи: загальні та спеціальні (юридичні). Акцентується на домінуючій ролі юридичних гарантій, які автор поділяє на регуляторні та захисні.

Аналізується наявна нормативно-правова база організації та проведення виборів в Україні. На її підставі визначаються конкретні види регуляторних та захисних гарантій. Вказується на пов'язаність регуляторних гарантій із конкретними стадіями виборчого процесу та конкретними категоріями виборців. До гарантій реалізації загального виборчого права, що мають захисну (охоронну) функцію віднесено можливість оскаржити рішення суб'єктів виборчого процесу та встановлення відповідальності за порушення виборчих прав.

Ключові слова: загальне виборче право, гарантії, виборчий процес, електорат, квотування, демократія.

Статья посвящена исследованию особенностей обеспечения всеобщего избирательного права в Украине. Отмечается, что в современной юриспруденции гарантии прав и свобод человека и гражданина (в том числе и политические) разделяют на две группы: общие и специальные (юридические). Акцентируется на доминирующей роли юридических гарантий, которые автор делит

на регуляторные и защитные.

Анализируется имеющаяся нормативно-правовая база организации и проведения выборов в Украине. На ее основании определяются конкретные виды регуляторных и защитных гарантий. Указывается на связанность регуляторных гарантий с конкретными стадиями избирательного процесса и конкретными категориями избирателей. К гарантиям реализации всеобщего избирательного права, осуществляющим защитную (охранительную) функцию, отнесены возможность обжаловать решение субъектов избирательного процесса и установление ответственности за нарушение избирательных прав.

Ключевые слова: всеобщее избирательное право, гарантии, избирательный процесс, электорат, квотирование, демократия.

The article is focused on studying the features of guaranteeing universal suffrage in Ukraine. It is noted that guarantees of human and citizen's rights and freedoms (including political ones) are divided in modern jurisdictions into two groups: general and special (legal). Special attention is paid to the dominant role of legal guarantees, which are divided by the author into regulatory and protective.

The existing regulatory base for the organization and conduction of elections in Ukraine is analyzed. Based on this, specific types of regulatory and protective guarantees are determined. The author indicates on the enchainment of regulatory guarantees with specific stages of the electoral process and to specific categories of voters. Guarantees for the exercise of universal suffrage, which have a protective (security) function, include the ability to appeal the decisions of the subjects of electoral process and to establish liability for violations of electoral rights.

Key words: universal suffrage, guarantees, electoral process, electorate, quotas, democracy.

Постановка проблеми. Перетворення виборів із формального процесу на справжнє і реальне народне волевиявлення вимагає створення належного правового механізму організації, проведення та гарантування виборів. Безперечно, механізм гарантування виборів, насамперед, пов'язаний з гарантуванням реалізації активного і пасивного виборчого права громадян України – права вільно обирати і бути обраним до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а отже і принципом загального виборчого права. Саме забезпеченість (гарантування) загального характеру виборів вказує на політичну зрілість України, підтверджує її відданість ідеалам демократії.

Актуальність статті підтверджується потребою формування в Україні дієвих гарантій реалізації народовладдя як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях.

Метою дослідження є з'ясування системи гарантій загального виборчого права в Україні.

Стан дослідження. Проблематикою дослідження принципів виборів в цілому займалися такі відомі вітчизняні та зарубіжні вчені як Т. Астахова, М. Баймуратов, А. Денисов, Ю. Ключковський, В. Комарова, А. Лавринович, О. Марцеляк, Л. Осадча, В. Погорілко, Б. Райковський, В. Шаповал та ін. Нормативно-правові гарантії реалізації виборчих прав громадян України дотично розкривав Л. Козодой [1]. Особливості юридичної відповідальності за порушення виборчого законодавства України стали предметом наукового зацікавлення І. Тимошенко [2]. Загальносоціальні та нормативно-правові гарантії реалізації виборчих прав досліджував О. Стаднік [3].

Однак їх дослідження здебільшого носять фрагментарний характер і лише дотично стосуються особливостей реалізації загального виборчого права, а тому запропоновані вказаними вченими підходи щодо гарантування виборчих прав громадян вимагають узагальнення, а гарантії реалізації саме загального виборчого права – проведення фундаментального і системного дослідження.

Виклад основного матеріалу. У сучасній юриспруденції гарантії прав і свобод людини і громадянина поділяють на дві групи: 1) загальні (соціальні, матеріальні); 2) спеціальні (юридичні). Під загальними гарантіями розуміють сукупність економічних і політичних умов, що роблять права реальними. Але наука конституційного права вивчає переважно юридичні гарантії, тобто ті, які впливають з конституції, законів та інших нормативних джерел [4, с. 51].

На наш погляд, всі юридичні гарантії реалізації загального виборчого права можна поділити на регуляторні (юридичні засоби, які забезпечують правомірну їх реалізацію) та захисні (юридичні засоби, які їх охороняють).

Як зазначає О. Стець, важливою особливістю системи гарантій виборчого права є наявність у цій системі переважної кількості гарантій регуляторного характеру, тобто тих, які забезпечують належне правове регулювання механізму організації всього виборчого процесу [5, с. 177].

До цих гарантій можна сміливо віднести реєстрацію виборців, адже як і в більшості зарубіжних

держав в Україні встановлено, що саме реєстрація виборців надає особам практичної можливості реалізувати своє виборче право. Виборчими законами встановлено, що громадяни які мають право голосу на відповідних виборах є виборцями (ст. 2 Закону України «Про вибори народних депутатів України» [6], ст. 2 Закону України «Про вибори Президента України» [7], ст. 3 Закону України «Про місцеві вибори» [8]).

Державна реєстрація виборців легітимізує вибори через встановлення як загальної кількості виборців, так і їхнього відсотка у загальній чисельності громадян. Саме від цього, здавалося б, «суто технічного процесу», власне, і залежить, яка сукупність виборців буде реалізовувати «народне волевиявлення», тобто безпосередньо здійснювати владу народом [9, с. 57].

Боднар Е. та Кашас А. зауважують, що реєстрація виборців є інструментом застосування загального виборчого права шляхом забезпечення того, щоб кожна особа, яка має право голосу, мала можливість цим правом скористатися [10, с. 3]. Ю. Ключковський у свою чергу зазначає, що завдяки реєстрації реалізуються основні принципи виборчого права – принципи загальності виборчого права, рівності виборців, однократності, факультативності й особистого характеру голосування [11, с. 57].

В Україні функціонує Державний реєстр виборців, основними завданнями якого є: ведення персоналізованого обліку виборців; складання списків виборців для проведення виборів Президента України, народних депутатів України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад, сільських, селищних, міських голів, всеукраїнських та місцевих референдумів [12]. Отже, в Україні на законодавчому рівні закріплена реєстрація виборців в Державному реєстрі виборців, який служить гарантією реалізації загального виборчого права та є джерелом даних для складання списків виборців на кожних виборах в Україні.

Стаття 3 Закону України «Про Державний реєстр виборців» закріплює засади ведення реєстру, які можна розцінювати як засоби забезпечення реалізації загального виборчого права при реєстрації виборців. На наш погляд, основними з них є: включення до Реєстру усіх виборців незалежно від місця їх проживання чи перебування з метою реалізації принципу загального виборчого права (загальний характер); функціонування Реєстру незалежно від строків проведення виборів чи референдумів, а також постійне (у межах строків, установлених цим Законом) зберігання персональних даних (постійність Реєстру), тобто його безстроковість; доступ до відомостей Реєстру кожним виборцем в обсязі та у порядку, встановленому цим Законом; інші, передбачені цим Законом, форми публічного контролю (публічний характер Реєстру) та можливість періодичної або ініціативної актуалізації даних Реєстру (внесення чи знищення записів, зміна чи уточнення персональних даних Реєстру) (поновлюваність відомостей) [12]. Закріплення процедури щомісячного поновлення даних з офіційних відомостей має важливе значення для реалізації загального виборчого права, адже звільняє особу від необхідності здійснювати додаткові дії для реалізації свого виборчого права – внесення даних до Державного реєстру виборців.

Разом із тим, варто погодитись з С. Фіцак та М. Бучиним, які стверджують, що однією з умов ефективного уточнення списків виборців, що стосуються й уточнення інформації в реєстрі, є активна позиція самих громадян, які повинні вчасно повідомляти у відповідні установи про зміну персональних даних, які впливають на їх статус як виборців [13, с. 107]. Що стосується безпосереднього складання списків виборців, то це є похідним процесом від реєстрації виборців, який має значення для конкретних виборів.

Наступні регуляторні гарантії забезпечення загального виборчого права стосуються окремих груп виборців, які потребують встановлення особливих способів реалізації свого права голосу.

Передусім, у зв'язку із тимчасовою окупацією територій України, однією із найбільш вразливих категорій виборців є внутрішньо переміщені особи. Статтею 8 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» визначено, що під час проведення виборів Президента України, народних депутатів України, всеукраїнського референдуму голосування громадян України на тимчасово окупованій території не організовується і не проводиться. Громадянам України, які проживають на тимчасово окупованій території, створюються умови для вільного волевиявлення під час виборів Президента України, народних депутатів України на іншій території України [14].

Для забезпечення загального виборчого права цієї категорії громадян зазначена норма закону встановлює, що громадяни України, які проживають на тимчасово окупованій території, мають право реалізувати своє право голосу на таких виборах шляхом зміни місця голосування без зміни виборчої адреси (ч. 3 ст. 7 Закону України «Про Державний реєстр виборців») [12].

Водночас, положення ст. 7 Закону України «Про Державний реєстр виборців», до якої відсилають зазначені норми, встановлює загальний порядок для голосування громадян не за місцем

реєстрації, яким можуть скористатись не тільки внутрішньо переміщені особи, а й інші громадяни. Отже, враховуючи наявність цієї загальної норми, не має необхідності у встановленні додаткової гарантії для забезпечення реалізації внутрішньо переміщеними особами свого права голосу на виборах Президента України та народних депутатів України. Разом із тим, на виборах народних депутатів України зазначене положення стосується лише виборів, які проводяться у загальнодержавному виборчому окрузі, тоді як в одномандатних виборчих округах внутрішньо переміщені особи, як й інші громадяни України, які змінили місце голосування, голосувати не можуть. Аналогічна ситуація стосується й голосування на місцевих виборах.

У чинному законодавстві України відсутні норми, які б дозволяли внутрішньо переміщеним особам без зміни місця реєстрації реалізувати своє право голосу на цих виборах. Враховуючи відсутність таких норм, органи ведення реєстрації виборців відмовляють внутрішньо переміщеним особам у включенні їх до списків виборців на відповідних виборах. Проте, судова практика [15] свідчить, що не зважаючи на відсутність прямої норми, суди не завжди вважають такі дії законними та виступають проти такого формалізованого підходу органу реєстрації виборців при ухваленні такого рішення тільки на підставі іншого місця реєстрації. Проте, така практика не є поширеною, а тому національне законодавство, на наш погляд, потребує внесення змін у частині надання права цим особам голосувати в межах одномандатного виборчого округу та на місцевих виборах в окрузі, до якого відноситься їх місце проживання відповідно до довідки внутрішньо переміщеної особи.

Наступною категорією виборців, які потребують створення додаткових умов для реалізації свого права голосу, є виборці, які за віком, у зв'язку з інвалідністю чи за станом здоров'я не здатні пересуватися самостійно. Таким виборцям на всіх виборах законодавчо передбачено надання можливості проголосувати за місцем їх перебування (ст. 77 Закону України «Про вибори Президента України», ст. 86 Закону України «Про вибори народних депутатів України», ст. 78 Закону України «Про місцеві вибори»), що також є гарантією загального виборчого права.

Для організації голосування виборців, не здатних пересуватися самостійно, за їх місцем перебування дільнична виборча комісія в останній день перед днем виборів виготовляє витяг із списку таких виборців, у графі «підпис виборця» якого секретар дільничної виборчої комісії робить запис «голосує за місцем перебування». Але для включення особи до такого списку виборчі закони встановлюють обов'язок членів дільничної виборчої комісії перевірити факт тимчасової нездатності виборця самостійно пересуватися.

Обов'язковою умовою для забезпечення голосування особи за місцем перебування є направлення поштою або через інших осіб власноручно написаної заяви з проханням забезпечити такій особі голосування за місцем її перебування із зазначенням місця перебування виборця.

До осіб, яким встановлено гарантії реалізації загального виборчого права відносяться й засуджені, адже їх права та свободи є обмеженими. Зауважимо, що підставою для отримання особами, які перебувають в установах виконання покарань або слідчих ізоляторах, виборчого бюлетеня, який може бути використаний на спеціальній виборчій є відповідно до ст. 2 Закону України «Про вибори Президента України» та ст. 2 Закону України «Про вибори народних депутатів України» картка (довідка) установи виконання покарань або слідчого ізолятора.

З аналізу цієї норми вбачається, що додаткових гарантій здійснення виборчого права потребують не всі засуджені, а лише ті, які позбавлені свободи чи свобода яких є обмеженою. Це впливає з того, що за чинним кримінальним законодавством України факт засудження особи не позбавляє її виборчих прав, а також не передбачає такого виду покарання.

Не можна не погодитись з Ю.Томіліною, яка вважає, що при характеристиці правового статусу засуджених насамперед необхідно виходити з того, що засуджені до будь-якого з покарань, продовжують залишатися громадянами своєї держави, що мають суб'єктивні права і несуть загальногромадянські обов'язки, хоча й з обмеженнями правового положення громадянина, як це передбачено ч. 3 ст. 63 Конституції України, де сказано, що «засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду» [16, с. 132].

Не зважаючи на це, існують різні думки стосовно надання дозволу засудженим особам здійснювати активне виборче право. Так, на думку Ю.Ключковського актуальним має стати закріплення в законодавстві можливості встановлення такого кримінального покарання як тимчасове позбавлення винної особи активного виборчого права. Його опоненти вважають, що таке обмеження є неприпустимим, оскільки не передбачене Конституцією України [17, с. 26].

На наш погляд, застереження щодо участі осіб, які перебувають в місцях позбавлення волі у

виборах мають свої підстави. Так, право голосу є правом особи, яке вона реалізує на власний розсуд. Разом із цим, вибори в установах кримінально-виконавчої системи, не можуть гарантувати, що їх проведення забезпечить вільне волевиявлення засуджених при голосуванні, адже голосування на території установ виконання покарань на виборах часто призводить до безконтрольності, різноманітних зловживань і фальсифікацій, ставлячи підсумок виборів у залежність від позиції адміністрації. Так, М. Верещака та Н. Шимків наводять статистичні дані Громадської організації «Опора», щодо голосування ув'язнених під час чотирьох виборчих кампаній з 2010 по 2014-й роки. Згідно з цими даними, кожен раз голосували понад 90% арештантів. Така активність відрізняється від ситуації в цілому по Україні, коли загальна явка у зазначений період коливалася в діапазоні 50-70% [18]. Зауважимо, що зазначені аргументи є дискусійними, адже не можна позбавляти права голосу засудженого тільки на підставі ризику тиску на нього. Навпаки, необхідно забезпечити такі умови, при яких цей тиск буде зведено до нуля.

Національним виборчим законодавством також встановлено окремі гарантії реалізації виборчих прав військовослужбовців. Так, на виборах Президента України та народних депутатів України документом, який підтверджує громадянство України, є військовий квиток (виключно для військовослужбовців строкової служби). Крім того, вони голосують на звичайних виборчих дільницях, розташованих за межами місць дислокації військових частин, для чого їм надається відпустка не менш як на чотири години (ст. 2 та ст. 6 Закону України «Про вибори Президента України», ст. 2 та ст. 6 Закону України «Про вибори народних депутатів України»). На місцевих виборах військовослужбовці, які мають право голосу на відповідних місцевих виборах, голосують на звичайних виборчих дільницях, розташованих за межами військових частин (формувань). Варто зауважити, що до таких військових не віднесено військових строкової служби, вони вважаються такими, що не належать до жодної територіальної громади та не мають права голосу на місцевих виборах. Для забезпечення умов для вільного волевиявлення іншими військовослужбовцям у день голосування надається відпустка для участі в голосуванні не менш як на чотири години (ст. 3 Закону України «Про місцеві вибори»). У такий спосіб виборчим законодавством забезпечено реалізацію виборчих прав військовослужбовців строкової служби шляхом зобов'язання надати їм відпустки для реалізації свого виборчого права. Це є важливим, адже військовослужбовці строкової служби, що перебувають у місцях дислокації військових частин, повинні мати можливість реалізувати своє виборче право.

Для реалізації загального виборчого права виборців, які перебувають за кордоном, законодавцем встановлена процедура організації виборів на закордонних виборчих дільницях, що також є гарантією загального виборчого права. Проте, таке право за кордоном виборці можуть реалізувати лише на виборах Президента України та народних депутатів України. Це обумовлюється тим, що вибори народних депутатів України за списками політичних сил та вибори Президента України здійснюються у загальнодержавному окрузі, а отже не має необхідності в обов'язковій прив'язці виборця до меж одномандатного територіального округу. З огляду на те, що місцеві депутати, голови та старости обираються відповідними територіальними громадами, особи, які перебувають за її межами не можуть реалізувати своє право голосу на цих виборах.

Крім цього, виборче законодавство окремо забезпечує можливість реалізації виборчого права громадянам, які перебувають за межами України у зв'язку з військовою службою чи перебуванням на судні у плаванні під Державним Прапором України, на полярній станції України, та у стаціонарних закладах охорони здоров'я шляхом утворення спеціальних виборчих дільниць за місцем розташування відповідних закладів чи установ або за місцем приписки судна чи полярної станції (ст. 20 Закону України «Про вибори Президента України», ст. 21 Закону України «Про вибори народних депутатів України»).

Наступна категорія гарантій реалізації загального виборчого права має захисну (охоронну) функцію. До них, на наш погляд, можна віднести можливість оскаржити рішення суб'єктів виборчого процесу, на яких покладається обов'язок проведення виборів, та встановлення відповідальності за порушення виборчих прав.

Українське законодавство передбачає можливості захисту виборчих прав громадян України у виборчому процесі шляхом звернення із заявами та скаргами безпосередньо до виборчих комісій відповідного рівня або ж шляхом оскарження рішень, дій чи бездіяльності останніх до судів [19, с. 31].

Так, до суду через подання позовної заяви оскаржуються: 1) рішення, дії чи бездіяльність Центральної виборчої комісії, члена Центральної виборчої комісії; 2) рішення чи дії окружної виборчої комісії; 3) рішення, дії чи бездіяльність члена окружної виборчої комісії; 4) рішення, дії чи бездіяльність органів виконавчої влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, закладів та організацій, їх посадових і службових осіб.

До Центральної виборчої комісії або до суду (через подання позовної заяви) оскаржуються: 1) бездіяльність окружної виборчої комісії.

До окружної виборчої комісії або до суду (через подання позовної заяви) оскаржуються: 1) рішення, дії чи бездіяльність дільничної виборчої комісії, її члена — до окружної виборчої комісії, яка утворила відповідну дільничну виборчу комісію (ч. 5 ст. 108 Закону) [20, с. 159].

Таку складну багатоінстанційну систему називають одним з недоліків у розв'язанні виборчих суперечок в Україні, адже завжди існує побоювання та реальний ризик звернутися до неналежного органу та втратити змогу захистити своє право. Водночас, міжнародні виборчі стандарти вказують на те, що процедура оскарження має бути максимально короткою, зокрема коли йдеться про рішення, ухвалені напередодні виборів. При цьому слід уникати двох пасток: по-перше, процедура оскарження не має гальмувати виборчий процес, а по-друге, зважаючи на те, що рішення щодо скарг не можуть служити підставою для перенесення дати виборів, їх варто ухвалювати не після, а до виборів. Це означає, що терміни подачі скарг про оскарження мають бути справді короткі й що орган з розгляду скарг має ухвалювати свої рішення якомога оперативніше. Водночас строки подачі скарг мають бути достатніми для того, щоб було коли подати скаргу, гарантувати здійснення права на захист та ухвалити зважене рішення.

За правовою позицією Конституційного Суду України, викладеною в підпункті 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 3 липня 2003 р. № 13-рп/2003, «визначення стислих строків оскарження порушень відповідає характеру виборчого процесу, але при їх установленні та застосуванні не повинні ущемлюватися права й свободи виборців, політичних партій (виборчих блоків партій), кандидатів у народні депутати України» [21].

Конституція України та чинне виборче законодавство передбачають судовий захист виборчих прав громадян України, кандидатів на виборні посади в разі їх порушення організаторами виборів, органами влади та місцевого самоврядування, іншими учасниками виборчого процесу і свободі в наданні ними доказів до суду, гласності судового процесу та повній фіксації його технічними засобами [19, с. 31].

На думку Конституційного Суду України, виражену у рішеннях від 26 лютого 1998 р. № 1-рп/98, кожному, відповідно до ч. 2 ст. 55 Конституції України, гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Тим самим Конституційний Суд України визнав такими, що не відповідають Конституції України, положення Закону України «Про вибори народних депутатів України», за якими обмежується захист виборчих прав громадян у судовому порядку, зокрема: можливість оскарження до суду рішень, дій чи бездіяльності виборчих комісій за умови, «якщо інший порядок оскарження не встановлено законом» (ч. 1 ст. 15 Закону), незабезпеченість права громадян на оскарження до суду дій чи бездіяльності посадових і службових осіб дільничних, окружних та Центральної виборчих комісій (ч. 1, 3, 5 ст. 15 Закону), унеможливлення оскарження до суду рішення окружної виборчої комісії про визнання народного депутата України обраним та визнання виборів недійсними (ч. 6 і 8 ст. 43 Закону) [21].

Особливості судового захисту виборчих прав громадян України полягають насамперед у тому, що незалежно від різноманітності та неоднозначної правової природи, нині всі вони визначені як повноваження адміністративних судів і розглядаються в позовному порядку. Суб'єкт звернення у разі порушення його виборчих прав, може звернутися за захистом до суду, якщо суб'єкт оскарження своїми діями чи бездіяльністю безпосередньо порушив його виборчі права або охоронювані законом інтереси щодо участі у виборчому процесі.

Відповідно до ст. 273 Кодексу адміністративного судочинства України, право оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність виборчих комісій, комісій з референдуму, членів цих комісій мають суб'єкти відповідного виборчого процесу (крім виборчої комісії), а також ініціативна група референдуму, інші суб'єкти ініціювання референдуму. Виборець, учасник всеукраїнського референдуму (громадянин України, який має право голосу у відповідних виборах або референдумі) може оскаржити рішення, дії чи бездіяльність виборчої комісії, комісії з референдуму, членів цих комісій, якщо такі рішення, дія чи бездіяльність безпосередньо порушують його виборчі права або інтереси щодо участі у виборчому процесі чи процесі референдуму [22].

На наше переконання, встановлення обмеження у вигляді можливості виборцем оскаржити лише ті рішення, дії чи бездіяльність виборчої комісії, членів цих комісій, якщо такі рішення, дія чи бездіяльність безпосередньо порушують його виборчі права або інтереси щодо участі у виборчому процесі, є логічним та не впливає на обмеження його загального виборчого права.

Ще однією гарантією виборчих прав громадян виступає встановлена система юридичної відповідальності за порушення виборчого законодавства, що опосередковується через адміністративну та кримінальну відповідальність.

Оскільки, як було досліджено раніше, включення виборця в Державний реєстр виборців є важливою складовою реалізації загального виборчого права, на наш погляд, до гарантій захисту загального виборчого права варто віднести закріплену Кодексом України про адміністративні правопорушення відповідальність за порушення порядку ведення Державного реєстру виборців, порядку подання відомостей про виборців до органів Державного реєстру виборців, виборчих комісій, порядку складання та подання списків виборців та використання таких списків (ст. 212-7), порушення права громадянина на ознайомлення з відомостями Державного реєстру виборців, зі списком виборців, списком громадян, які мають право брати участь у референдумі (ст. 212-8) [23]. Згідно із цими нормами штрафною санкцією за ці порушення є накладення штрафу. Не зважаючи на досить слабкий характер відповідальності за зазначені адміністративні правопорушення, все ж таки їх закріплення відіграє певну роль гарантування реалізації загального виборчого права.

Відповідальність за порушення реєстрації виборців встановлені і Кримінальним кодексом України, де ст. 158 закріплено, що за надання неправдивих відомостей до органу ведення Державного реєстру виборців або фальсифікація виборчих документів, документів референдуму, підсумків голосування або відомостей Державного реєстру виборців, встановлена міра покарання у вигляді позбавлення волі [24].

Крім цього, Кримінальний кодекс України передбачає відповідальність і за вчинення загального злочину проти реалізації виборчого права, а саме перешкоджання здійсненню виборчого права, за що передбачене покарання у вигляді позбавлення волі (ст. 157 КК України).

Включення зазначеного правопорушення в Кримінальний кодекс України є також гарантією реалізації загального виборчого права, адже встановлення такого покарання за порушення, яке може спричинити обмеження реалізації загального виборчого права, є не тільки мірою покарання, а й заходом запобігання таких правопорушень.

Підсумовуючи, доходимо до наступних **висновків**:

У сучасній юриспруденції гарантії реалізації прав і свобод людини і громадянина (в тому числі й політичні) поділяють на дві групи: загальні та спеціальні (юридичні). Юридичні гарантії при цьому є домінуючими.

Усі юридичні гарантії реалізації загального виборчого права можна поділити на регуляторні (юридичні засоби, які забезпечують правомірну їх реалізацію) та захисні (юридичні засоби, які їх охороняють).

Регуляторні гарантії пов'язуються із конкретними стадіями виборчого процесу та конкретними категоріями виборців. До гарантій реалізації загального виборчого права, що мають захисну (охоронну) функцію віднесено можливість оскаржити рішення суб'єктів виборчого процесу та встановлення відповідальності за порушення виборчих прав.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Козодой Л.М. Виборче право громадян України та нормативно-правові гарантії його реалізації. 2017. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/4112> (дата звернення: 19.10.2018)
2. Тимошенко І. В. Особливості юридичної відповідальності за порушення виборчого законодавства України // Молодь у юридичній науці : зб. тез Міжнародної наук. конф. молодих вчених «Четверті осінні юридичні читання» (Хмельницький, 21–22 жовт. 2005 р.) : у 3 ч. / Хмельницький : Вид-во Хмельницького ун-ту управління та права, 2005. Ч. 1: Загальнотеоретичні та історичні правові науки. Конституційне право. С. 227–230
3. Стадник О.М. Загальносоціальні та нормативно-правові гарантії реалізації виборчих прав. *Часопис Київського університету права*. 2010 № 3. С.77–81.
4. Гудзь Л. В. Гарантії виборчих прав громадян України і досвід їх реалізації в зарубіжних країнах. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2006. № 33. С. 50–58.
5. Стець О. М. Гарантії захисту виборчих прав громадян України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2005. Вип. 25. С. 176–180.
6. Про вибори народних депутатів України : Закон України від 17 листоп. 2011 р. № 4061-VI. *Голос України*. 2015. № 143-144.
7. Про вибори Президента України : Закон України від 05 березн. 1999 р. № 474-XIV (в ред. Закону від 18.03.2004 р.). *Голос України*. 2015. № 143–144.

8. Про місцеві вибори : Закон України від 14 липн. 2015 р. № 595-VIII. *Голос України*. 2015. № 143–144.
9. Коваленко М. Г. Роль державної реєстрації виборців у забезпеченні виборчих прав громадян України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2017. Вип. 30(1). С. 56–59.
10. Easter Bodnar, Attila Kaszas Theory and practice of vote registration – Definitions, Standards, Principles and Examples United Nations Democracy Fund (Budapest, 2009) / Теорія і практика реєстрації виборців. Міжнародний досвід. URL:https://www.academia.edu/13047433/Theory_and_Practice_of_Voter_Registration_Definitions_Standards_Principles_and_Examples (Дата звернення 14.02.18)
11. Науково-практичний коментар Закону України “Про вибори Президента України” // За ред. Ю.Б. Ключковського. – К.: Парлам. вид-во, 2004. – 408 с.
12. Про Державний реєстр виборців : Закон України від 22 лют. 2007 р. № 698-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007 р. № 20.
13. Фіцак С., Бучин М. Формування списків виборців як важливий аспект дотримання принципу загальних виборів. *Українська національна ідея : реалії та перспективи розвитку*. Львів, 2008. Вип. 22 С. 105–109.
14. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 26, ст.892.
15. Рішення Київського окружного адміністративного суду від 30 листоп. 2018 року у справі № 810/4607/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78384724> (дата звернення: 19.10.2018).
16. Томіліна Ю. Є. До питання про обмеження виборчих прав засуджених. *Human right: theory and practice*. 2017. January 23-28. С. 131–134.
17. Ключковський Ю. Правові позиції Європейського суду з прав людини та вітчизняне виборче законодавство. *Право України*. 2011. № 7. С. 23–32.
18. Верещака М., Шимків Н. Раби на виборах. Як політики використовують ув'язнених. *Ліга. Новості*. URL: https://ua-news.liga.net/politics/articles/rabi_na_viborakh_yak_pol_tiki_vikoristovuyut_uv_yaznenikh (дата звернення: 19.10.2018).
19. Поспелова І. М. Деякі особливості судового захисту виборчих прав громадян. *Судова та слідча практика в Україні*. 2016. Вип. 1. С. 30–34.
20. Павшук К. О. До питання про умови реалізації принципів виборчого права та можливості оскарження їх порушень. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2017. № 1 (77). С. 157–167.
21. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про вибори народних депутатів України» (справа про вибори народних депутатів України) від 26 лютого 1998 року № 1-рп/98. *Офіційний вісник України*. 1998. № 23. стор. 93. стаття 850.
22. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06 липн. 2004 р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2005. № 35-36, № 37. ст.446.
23. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон Української РСР від 07 грудн. 1984 р. *Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР)*. 1984 р., додаток до № 51. ст.1122.
24. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітн. 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001 р. № 25-26. ст.131.